

Wokeness en politieke korrektheid met spesifieke fokus op Zelda Bezuidenhout se *Die 3 van ons* (2021) en *Toe ons oneindig was* (2020)

Alana Lourens

Wokeness and political correctness with specific focus on Zelda Bezuidenhout's Die 3 van ons (2021) and Toe ons oneindig was (2020)

This article seeks to answer whether Zelda Bezuidenhout's Die 3 van ons (2021) and Toe ons oneindig was (2020) can be labelled as woke and politically correct. If it contains any issues considered relevant in the scope of wokeness and political correctness, the article investigates whether Bezuidenhout has gone about the issues in a politically correct manner. The article briefly overviews some conceptualisations of wokeness and political correctness and identifies some possible issues usually mentioned in discourses concerning wokeness and political correctness. Based on this, the article identifies ideas concerning race, sexuality, (sexual) violence and family structures and relationships in Bezuidenhout's youth books. The analysis shows that these books and Bezuidenhout as a writer can be labelled as woke and politically correct in how these concepts are portrayed.

1. Inleiding

Jeugliteratuur¹ word tans internasionaal en plaaslik onder die vergrootglas geplaas – veral wanneer wokeness en politieke korrektheid ter sprake is (De Jager, 2023; Gardner, 2023; Meyer en Kulsen, 2023; Pople, 2023). Roald Dahl se boeke word byvoorbeeld aangepas om meer polities korrek te wees (Downey, 2023; Vernon, 2023).² En in Hongarye het daar weens die nuwe kontroversiële kinderbeskermingswet van 2021 'n herrie oor Alice Oseman se Heartstopper-jeugliteratuurreeks, wat queer karakters en verhoudings uitbeeld, ontstaan.³

Plaaslik het Hennie van Coller se *Netwerk24*-artikel, “Jy kry hulle nie meer in boeke en op TV nie”, wat insgelyks ook onder die titel van “‘Gewone mense’ word al hoe meer randfigure” gepubliseer is, tot 'n debat oor wokeness en politieke korrektheid in Afrikaanse jeugliteratuur gelei. Van Coller (2022a; 2022b) postuleer dat jeugtekste “wêreldvreemd” is, omdat dit deur “maatskaplike en persoonlike probleme” oorheers word. Van hierdie probleme sluit die volgende in: “molestering, verkragting, owerspel, siekte, dood, geestesprobleme, die verlies van ledemate of sintuie, homoseksualiteit,

rasseprobleme en dergelike” (Van Coller, 2022a; 2022b). Hy insinueer dan dat jeugboekskrywers deur uitgewers gesensor word en aangemoedig word om polities korrekte tekste, wat dan volgens hom nie in realiteit gegrond is nie, te produseer (Van Coller, 2022a; 2022b).⁴

Bowendien meen Van Coller (2022a; 2022b) dat die uitbeeldings van die bogenoemde probleme hom laat wonder of daar nog “funksionele gesinne bestaan, met hardwerkende liefdevolle ouers” wat “eties” en “sinvol” lewe. Dit blyk hieruit dat Van Coller na die uitbeeldings van die tradisionele of kerngesin verlang en meen dat die uitbeeldings hiervan in Afrikaanse jeugliteratuur afwesig is. Voorts insinueer hy dat diegene wat nie aan die tradisionele gesinstruktuur behoort nie, soos enkelouers, nie etiese of sinvolle lewenstyle of lewens het nie (Van Coller, 2022a; 2022b). Myns insiens is sy stelling veral problematies in die Suid-Afrikaanse konteks. Statistieke Suid-Afrika wys daarop dat 41,5% van Suid-Afrikaanse gesinne in 2021 as kerngesinne (oftewel huishoudings met twee eggenote of ‘partners’ met of sonder biologiese kinders) beskou kan word. Dit wil sê dat amper 60% van huishoudings, dus die meerderheid, nie uit ’n kerngesin bestaan nie en dat kerngesinne nie die norm is nie.⁵

Van Coller (2022a; 2022b) verwys dan na ’n boek (die “droom van elke feministiese sosioloog of teoloog”) wat volgens hom aan al die eise van politieke korrektheid voldoen, omdat die vroulike hoofkarakter vriendin van kleur het, haar oupa ’n pro-struggle joernalis was en daar uitbeeldings van gay mans is. Alhoewel hy nooit die boek op die naam noem nie, het Zelda Bezuidenhout tydens ’n Woordfees-gesprek in 2022 (“Tiek ons boksies in kinderboeke”) erken dat hy na haar kinderboek, *Die 3 van ons* (2021), verwys.

Bezuidenhout⁶ se kinderboek, *Die 3 van ons*, sowel as een van haar jeugboeke, *Toe ons oneindig was* (2020), word daarom in die artikel teen die agtergrond van wokeness en politieke korrektheid ondersoek.

Hierdie artikel poog om die volgende vrae te beantwoord: In watter mate kom wokeness en politieke korrektheid in Bezuidenhout se twee jeugboeke voor? Indien enige kwessies voorkom, is die hantering daarvan polities korrek?

Die doelwit van die artikel, wat kwalitatief en deskriptief van aard is, is eerstens om meer duidelikheid te gee oor wat wokeness en politieke korrektheid is (afdeling 2, 3 en 4). Tweedens poog die artikel om twee van Bezuidenhout se boeke as gevallestudie teen die agtergrond van wokeness en politieke korrektheid te bestudeer om sodoende te bepaal of haar boeke enige kwessies bevat wat as woke beskou kan word (afdeling 5). Verder word daar dan gekyk na die hantering van die relevante kwessies wat as polities korrek beskou kan word (afdeling 5).

2. Wokeness

Myns insiens is ‘wokeness’ of ‘woke’ slegs sinonieme vir bewustheid. ‘Woke’, as term, is vir die eerste keer vanaf die 1930’s deur swart Amerikaners gebruik in die diskoers oor rassisme om sodoende te verwys na diegene wat sosiaal bewus is (Atkins, 2023: 322; Cammaerts, 2022: 734-735). Vandag word dit steeds gebruik wanneer rassisme ter sprake is, byvoorbeeld in die #BlackLivesMatter-veldtog wat in 2014 op sosiale media ontstaan het (Cammaerts, 2022: 734-735). Cherry (2020: 2) en De Klerk-Luttig (2024) stel dat dit intussen uitgebrei het om meer in die algemeen te verwys na bewustheid van enige vorm van ongelykheid, onderdrukking, uitbuiting en uitsluiting. Dit wil sê dat wokeness ook relevant is wanneer kwessies rondom byvoorbeeld gender en seksualiteit in die kollig geplaas word.

Cherry (2020: 1) beskou wokeness as ’n epistemiese toestand, oftewel ’n logiese lens of kennisbasis waardeur die woke individu na die wêreld kan kyk. De Klerk-Luttig (2024) deel hierdie mening en argumenteer dat wokeness ’n ideologie is “waar alles deur die bril van ras, gender en seksuele oriëntasie gesien word”. Alhoewel daar hoofsaaklik oor wokeness in verband met ras, gender en seksuele oriëntasie geskryf word, meen ek dit is belangrik om ook bewus te wees van ander aspekte of kwessies waar ongelykheid en diskriminasie voorkom, byvoorbeeld gestremdheid, ouderdom, chroniese siektes, liggaamsbou en fisieke gesondheid sowel as geestesgesondheid.

Wokeness as ’n vorm van bewustheid moet binne konteks verstaan word, omdat elke omgewing ’n eie geskiedenis van onderdrukking en uitsluiting het wat kwessies soos rassisme tot gevolg gehad het (Basu, 2019: 11). Dit wil sê die woke individu is terselfdertyd bewus van hulle omgewing en die geskiedenis. Bowendien sal die woke persoon moeite doen om op die uitkyk te wees vir enige vorms van onderdrukking of onregverdigheid in hulle omgewing sodat hulle dit krities kan bevraagteken en dan aanspreek (Atkins, 2023: 330). Woke Suid-Afrikaners sal myns insiens onder andere bewus wees van die land se geskiedenis van rassisme as gevolg van kolonialisme en die apartheidsregime. Dit sal daartoe lei dat hulle enige kontemporêre vorms van rassisme effektiewer kan identifiseer en aanspreek.

Atkins (2023: 321) argumenteer dat wokeness, soos met die sferiese uitgebreide sienings, deur die groeppartydigheidsbeskouing (“group partiality view”) verstaan moet word.⁷ Dit kom neer op die idee dat die woke of bewuste persoon die onderdrukte groep of slagoffers die voordeel van die twyfel gee. Dit sluit onder andere die epistemiese meganisme in waar die woke individu die “base rate” ignoreer (hoe gereeld ’n fenomeen in ’n omgewing of

groep voorkom, word daarom geïgnoreer) (Atkins, 2023: 321-322).⁸ Hierdie uitgebreide sienings lei tot die voorkoming van stereotipering (Atkins, 2023: 330, 332).⁹ Die woke persoon sal dus enige 'base rate'-inligting – veral negatiewe inligting – oor die onderdrukte groep verwerp of ignoreer en dié groep die voordeel van die twyfel gee.¹⁰

Insgelyks stel De Klerk-Luttig (2024) dat die morele hoë grond in die woke-ideologie aan slagoffers en die onderdrukte individue behoort. Die woke persoon is daarom meer geneig om enige negatiewe houdings of stereotipes wat teenoor die onderdrukte groep gerig word, krities en logies met behulp van bewyse (en teenstrydige bewyse) te bevraagteken en te verwerp, en só word die woke persoon as 'n rasionele denker voorgestel (Atkins, 2023: 321-322). Vanuit hierdie oogpunt baseer die woke persoon nie besluite of gedrag op hulle ervarings, belangstellings of emosies nie.¹¹

Uit die bogenoemde blyk dit dat woke persone bewus is van hulself en ander in die omgewing waarin hulle hulself bevind. Hulle is daarom daarvan bewus dat die dominante groep in die samelewing se perspektief dikwels geprioritiseer word en dat die nie-dominante groep as die Ander uitgemaak word en uitgesluit word. As gevolg van hulle kritiese bewustheid, kan hulle ongelykhede en gepaardgaande kwessies soos rassisme, seksisme en homofobie identifiseer. Die woke persoon bevraagteken dan, met bewyse en objektiewe waarnemings, die uitsluiting en onderdrukking van individue en groepe binne konteks en is terselfdertyd meer geneig om die slagoffer die voordeel van die twyfel te gee. Alhoewel die morele hoë grond aan slagoffers of voorheen benadeelde groepe behoort, moet woke persone steeds genoeg teenstrydige bewyse insamel om te verseker hulle kom tot logiese en regverdigde gevolgtrekkings, sodat hulle 'n bydrae kan lewer om verandering in die samelewing teweeg te bring.

Die bogenoemde konseptualiserings van wokeness stel dan voor dat woke skrywers in die eerste plek bewus is van hulself en die posisie wat hulle in die samelewing inneem. Net so is hulle bewus van die leser of die teikenmark van die boek en hulle verstaan dat jong Suid-Afrikaanse lesers in byvoorbeeld 'n postapartheidskonteks lewe waar gay huwelike wettig is en genderrolle toenemend uitgedaag word. Terselfdertyd is hulle bewus van die feit dat daar steeds teen queer individue diskrimineer word, dat gendergebaseerde geweld 'n realiteit is en dat rassisme nie 'n euwel van die verlede is nie. Maar soos genoem, raak die woke-ideologie aan meer as slegs kwessies van rassisme, seksisme en homofobie. Skrywers kan daarom ook kwessies soos geestesgesondheid, gestremdheid en outisme in hulle boeke ondersoek om sodoende seker te maak dat hulle nie stereotipiese karakters en verhoudings tussen karakters uitbeeld nie.

Myns insiens kan woke Afrikaanse jeugboekskrywers met die uitbeelding van woke kwessies in boeke bewustheid en empatie onder die lesers bevorder. Dit wil sê dat skrywers die lesers aan karakters kan blootstel wat ander lewenservarings het om sodoende vir lesers te wys dat ongelukheid, diskriminasie en uitsluiting ongelukkig steeds 'n rol in die samelewing speel en dat dit krities bevestigteken en uitgedaag moet word.

3. Politieke korrektheid

Soortgelyk aan wokeness is politieke korrektheid nie 'n nuwe konsep nie en daar word gereeld na politieke korrektheid as konsep verwys wanneer sosiale geregtigheidskwessies, soos die #BlackLivesMatter-veldtog, ter sprake is (Wikström, 2016: 160). Bowendien is daar talle raakpunte tussen die twee konsepte en myns insiens is politieke korrektheid 'n 'aksie' van bewuste of woke persone. Politieke korrektheid het in die 1990's op Westerse universiteitskampusse ontstaan tydens gesprekke tussen akademici oor hoofsaaklik feminisme en multikulturele perspektiewe in die geesteswetenskappe (*In These Times*, 2022). Die doel daarvan was om te oorweeg hoe politieke agendas akademiese navorsing beïnvloed.

Die fokus wat op kwessies van ongelukheid en onderdrukking soos rassisme, seksisme en homofobie geplaas word, maak politieke korrektheid dus soortgelyk aan wokeness. Maar politieke korrektheid fokus veral op die gebruik van taal.

Marques (2009: 258) verduidelik dat die gebruik van polities korrekte taalgebruik die positiewe doelwit het om boeliegedrag of diskriminasie te elimineer. Die gebruik hiervan sluit daarom die vervanging van woorde wat binne 'n spesifieke konteks enige stereotipiese of negatiewe konnotasies bevat met meer 'neutrale' woorde (O'Neill, 2011: 279, 281). Ten spyte van die goeie bedoelings van 'n woke persoon met die gebruik van polities korrekte taal, is politieke korrektheid 'n tweesnydende swaard (Marques, 2009: 258, 264): Die vervanging van woorde sonder om die konteks in ag te neem, lei nie noodwendig tot gelyke verhoudings en 'n meer gelyke en verdraagsame samelewing nie.

Die konteks waarbinne woorde gebruik word en hoe dit oorgedra word, is wat dit aanstootlik of polities inkorrekt maak (O'Neill, 2011: 281). Die vervanging van slegs die problematiese woord met 'n ander woord lei nie outomaties tot die uitwissing van enige boeliegedrag of diskriminasie in die spesifieke konteks of omgewing nie. Die onderliggende taboe of diskriminasie hou aan bestaan, ongeag die woordkeuses van die teksproduseerder. Dit stel

voor dat die neutrale term of eufemisme slegs vir die boelie of onderdrukker meer skietgoed gee om teen die slagoffer te gebruik (O'Neill, 2011: 282-283). Hoe die boodskap oorgedra word en wat die intensies van die spreker of produseerder van 'n teks is, is daarom belangrik.

Voorts is woorde konteks- en tydsgebonde. Die gebruik van 'queer' was byvoorbeeld 'n paar jaar gelede polities inkorrekt (Marques, 2011: 280), maar vandag word dit as aanvaarbare en insluitende sambreelterm gebruik om na die totale LGBTQIA+-gemeenskap en vloeibare gender-identiteite te verwys (Thomas, Hsieh en Varina, 2023).

Om sodoende polities korrek te kan wees, moet die persone bewus (en daarom woke) wees van hulle omgewing en tydskonteks. Dit wil sê dat woke skrywers bewus is van die geskiedenis van hulle omgewing en samelewing en die vorms van onderdrukking en uitsluiting wat steeds rondom hulle voorkom. Bowendien is hulle bewus daarvan dat daar woorde is wat tans meer aanvaarbaar is om te gebruik as ander. Hulle moet ook die woorde korrek gebruik, omdat die oordrag van die boodskap belangrik is, aangesien dit vir die leser wys of die skrywer se bedoelings skadelik is of nie. Die vervanging van 'vet' met byvoorbeeld 'enorm', soos in die geval van Dahl se boeke, moet daarom krities binne die konteks van die sin, die boek en die samelewing sowel as die tydskonteks bevraagteken word en daar moet eerder gekyk word na hoe die woord gebruik word en wat die intensies van Dahl as skrywer was.¹²

Die woke Afrikaanse skrywer wat die doelwit het om die leser aan nie-stereotipiese karakters met unieke lewenservarings bloot te stel, gaan myns insiens heel waarskynlik polities korrek om met verskeie kwessies wat met onderdrukking en diskriminasie geassosieer word. Die woke skrywer bly op hoogte van die gepaste en polities korrekte terme wat tans in hulle omgewing gebruik word, sowel as hoe dit gebruik word.

Goeie Afrikaanse jeugliteratuur wat polities korrek is, is daarom meer inklusief van aard en word heel waarskynlik deur 'n groter groep diverse lesers geniet. Terselfdertyd is daar myns insiens 'n opvoedkundige aspek aan dié boeke. Deur die korrekte terme te gebruik, kan jeugboeke (en die skrywers daarvan) die jong lesers indirek of direk aanspoor om self meer selfbewus of krities te wees ten opsigte van hoe hulle oor of met ander praat, asook hoe hulle met meer empatie met ander kan omgaan.

4. 'n Analise van twee van Bezuidenhout se jeugboeke

Die 3 van ons en *Toe ons oneindig* was is vir die doelwit van hierdie artikel teen die agtergrond van wokeness ondersoek. Daar word gekyk

of Bezuidenhout op 'n polities korrekte wyse met enige woke-verwante kwessies omgaan. Alhoewel daar 'n verskeidenheid temas en kwessies in hierdie boeke voorkom, soos vriendskap, identiteitsontwikkeling en die dood (in die geval van *Die 3 van ons*), word daar slegs gefokus op dit wat onder die sambreelterm van wokeness val. Uit Van Coller se artikel blyk dit dat die verwysings en uitbeeldings van ras (as aspek van fisieke voorkoms) en seksualiteit hom sterk opgeval het en daarom word daar veral na dié twee kwessies gekyk. Insgelyks word gesinsstrukture en -verhoudings voorgestel in beide boeke bespreek. Geweld, spesifiek seksuele aanranding, word vir die analyse van *Toe ons oneindig was* ondersoek.

4.1. *Die 3 van ons* (2021)

4.1.1. Ras en fisieke voorkoms

Die 3 van ons se voorblad bevat 'n illustrasie van drie meisies. Die meisie in die middel is die langste, het blonde hare en 'n ligte vel. Weerskant van haar is twee meisies wat beide donkerder van velkleur is. Alhoewel dit 'n kleurvolle illustrasie is, kan die ras van die karakters nie outomaties aangeneem word nie. Tydens die lees van die boek, word twee van die karakters se ras nooit duidelik gemaak nie.

Jana is die hoofkarakter en sy word beskryf as “brandmaer” en “so dun soos 'n riet”, en sy het “knopperige skouers en kniekoppe” (bladsy 41). Behalwe hiervoor is daar geen ander verwysings na Jana se fisieke voorkoms nie en daarom ook nie die kleur van haar vel nie.

Daar is nog minder verwysings na Jana se beste vriendin, Azlynn, se fisieke voorkoms en haar ras word nooit duidelik gemaak nie. Die beskrywings van die twee karakters sentreer eerder om hulle karaktereienskappe.¹³

Jessie is die nuwe meisie in die buurt en skool nadat sy en haar twee pa's by die oorlede tannie Kitta se huis intrek (bladsy 29). Jessie is die enigste karakter wie se fisieke voorkoms en ras beskryf word en dit word deur middel van Jana se eerste indruk van haar oorgedra: “Want behalwe dat Jessie heeltemal te klein lyk om so oud soos ons te wees, is sy ook swart. Sy is seker aangeneem, net soos 'n hele paar ander kinders in ons skool, maar dit is steeds vir my 'n verrassing” (bladsy 32). Jana se verbasing spruit moontlik meer uit die feit dat sy nuuskierig is oor wat Jessie en haar gesin se verhouding met tannie Kitta was en sy is veral nuuskierig oor Jessie se verlede en haar biologiese ma (bladsy 69).

Behalwe vir ras as aspek van fisieke voorkoms, is daar verwysings na

apartheid, wat ook met raskwessies geassosieer word. Jana se oupa Ignatius was tydens apartheid 'n vryskutjoernalis en hy is haar rolmodel, alhoewel sy hom nooit geken het nie (bladsy 53, 58). Volgens Jana se pa was hy een van die land se beste joernaliste en hy is in die spervuur van polisiemanne in Soweto moontlik met opset doodgeskiet (bladsy 58). Dit blyk verder dat Jana se ouers as woke beskou kan word: Hulle het byvoorbeeld al vir Jana en haar suster, Lika, na die apartheidsmuseum geneem omdat dit vir hulle belangrik is om seker te maak dat hulle dogters die geskiedenis van Suid-Afrika ken en verstaan (bladsy 79).

Jana het 'n vriendin van kleur (Jessie) soos wat Van Coller uitwys, maar dit is eerder Jessie se nonchalante houding oor tannie Kitta se dood (bladsy 36, 68-72) en Jana se eie onsekerhede wat tot haar jaloesie jeens Jessie lei (bladsy 44, 68-69). Dit veroorsaak wrywing tussen Jana en Jessie wat weer hulle verhouding met mekaar motiveer en dit laat ontwikkel. Ras is myns insiens nie 'n drywende faktor in die karakters se verhoudings met mekaar of hulle karakterisering nie.

Dit kom voor of Bezuidenhout polities korrek omgaan wanneer sy na ras of raskwessies verwys. Sy kan as woke skrywer ten opsigte van ras beskou word, omdat sy met haar verwysings na apartheid bewus is van die land se geskiedenis van rassediskriminasie en onderdrukking. Verder blyk dit dat sy die polisie van die apartheidstyd, oftewel die handhawers van die apartheidswette, nie in 'n baie positiewe lig uitbeeld nie, aangesien daar geïnsinueer word dat die polisie Jana se oupa met opset doodgeskiet het. Deur haar verwysings na apartheid en die geskiedenis, maak sy jong lesers ook bewus hiervan. Boonop is sy polities korrek. Haar beskrywings van Jessie se fisieke voorkoms is neutraal en haar karaktereienskappe word nie gestereotipeer as gevolg van haar ras nie.

4.1.2. Seksualiteit

Jana en haar twee vriendinne is tans twaalf jaar oud en dit blyk dat nie een van die meisies al veel in romantiese verhoudings belangstel nie. Jana dink byvoorbeeld dat seuns "grillerig" is (bladsy 50). Maar aan die einde van die boek lyk dit asof sy vir die eerste keer verlief raak. Jana ontvang 'n boek as geskenk wat met 'n "A" en 'n soenkruisie geteken is en die leser wonder of dit dalk Axl Adams, 'n seun in haar klas, is met wie sy 'n paar interaksies gehad het (bladsy 19, 50, 61-63), wat dié boek vir haar gegee het. Sy beskryf dan die gevoel wat sy kry soos volg: "Daar is iets baie spesiaals, amper magies aan iets wat jy vir die heel eerste keer besef, dink ek en glimlag"

(bladsy 112). Daar word egter nie verder hieroor uitgewei nie – die drie meisies se seksualiteit word nie in die kollig geplaas nie.

Jessie het twee pa's – oom Pierre en oom Herman – en só word queer karakters en verhoudings in hierdie kinderboek uitgebeeld. Wanneer Jana besef Jessie is aangeneem en Jana haar twee pa's ontmoet, stel sy dat daar baie ander kinders in haar skool is wat ook twee ouers van dieselfde gender het (bladsy 33). Die voorkoms van gay verhoudings en alternatiewe gesinstrukture skok nie vir Jana nie.

Oom Herman is tannie Kitta se seun, maar die twee het 'n slegte verhouding gehad (bladsy 29-30; 36) en tannie Kitta het nooit vir enige iemand in die buurt vertel dat sy 'n seun het nie (bladsy 10). Oom Herman wei nooit uit oor hoekom hulle verhouding sleg was nie, maar blykbaar is hy deur sy pa (en tannie Kitta se man) uit die huis geskop en tannie Kitta het niks gedoen om dit te keer nie (bladsy 42). Dit is egter nie duidelik of hy vanweë sy queer seksualiteit uit die huis geskop en verwerp is of nie. Tannie Kitta sê wel kort voor haar dood vir Jana dat sy moet onthou om altyd haarself te wees, want “jy is presies reg net soos jy is” (bladsy 15). Dit kan die leser die idee gee dat tannie Kitta wel 'n aanvaardende persoon was, maar dit kan ook wees dat sy eers later in haar lewe haar seun (en sy seksualiteit) begin aanvaar het. Bowendien los sy haar huis vir haar seun, wat beteken dat sy hom as 'n naasbestaande beskou het (bladsy 23).

Jessie se pa's, Herman en Pierre, se verhouding en seksualiteit speel nie 'n groot rol in die verhaal nie en daar is geen verdere verwysings na seksualiteit en kwessies soos byvoorbeeld homofobie nie. In Bezuidenhout se beskrywings van dié twee mans en hulle verhouding, blyk dit dat sy polities korrek daarmee omgaan. Geen aanstootlike terme wat verwys na gay mans kom na vore nie. Verder beeld sy, myns insiens, hulle nie stereotopies uit nie en hulle seksualiteit word nie in die kollig geplaas nie – hulle identiteit sentreer nie slegs om die feit dat hulle queer is nie, omdat hulle ook as werkende pa's gekarakteriseer word en Herman verder as 'n vervreemde seun beskryf word. Die fokus is eerder op die komplekse verhoudings wat tussen gesinslede, soos ma's en seuns, kan bestaan en dat geen gesin perfek is nie.

4.1.3. Gesinstrukture en -verhoudings

Hierdie afdeling fokus hoofsaaklik op die gesinne van Jana, Azlynn en Jessie. Daar word eerstens gekyk na Jana se gesin, dan na Azlynn s'n en laastens na die gesin van Jessie.

Jana behoort aan 'n kerngesin, aangesien sy 'n ma, pa en ouer suster (Lika)

het. Haar gesin het “meer planne as geld” (bladsy 21) en sy en Lika kry dikwels tweede- of derdehandsegeskenke van hulle ouers (bladsy 21). Jana is juis baie jaloers op Azlynn wat nét splinternuwe en duur geskenke van haar pa kry (bladsy 24, 27). Daarom lyk dit asof Jana aan ’n middelklasgesin behoort.

In terme van die verhoudings tussen gesinslede wil dit voorkom asof Jana en Lika goed oor die weg kom, alhoewel Lika se groen leefstyl as eko-frats (bladsy 6) partykeer vir Jana irriteer (bladsy 27). Lika vertrou vir Jana en vra dus haar hulp om briewe vir Eddie (Axl se ouer broer) te gee (bladsy 47). Lika ondersteun ook vir Jana in haar rouproses, gaan saam met haar suster en haar vriendinne *Big Wheel* toe en vra vir Eddie om hulle soontoe te neem (bladsy 98).

Alhoewel daar ’n paar verwysings na Jana se ma is, is daar minder inligting oor Jana se pa. Dit blyk dat haar ma meer betrokke is in haar lewe. Die verhouding tussen ma en dogter word veral in die kollig geplaas wanneer Jana besef dat haar ma ook deur die rouproses gaan, omdat sy en tannie Kitta vriendinne was (bladsy 65, 82).

Dit is nie duidelik of haar pa ’n verhouding met tannie Kitta gehad het nie, maar tydens die begrafnis noem Jana dat sy haar pa nog nooit sien huil het nie en sy wonder dan of hy ooit skelm huil (bladsy 18). Hy kom daarom as nie baie emosioneel voor nie. Jana is bewus van genderrolle en so raak die boek aan die verskillende sosiale verwagtinge vir mans en vroue. Haar pa word verder uitgebeeld as beskermend teenoor sy dogters – veral wanneer Lika saam met Eddie na ’n skooldans toe gaan en hy wil hê dat Eddie sy hande moet “tuishou” (bladsy 93). Tydens die aandete met Jessie se gesin word haar pa as streng en kwaai gekarakteriseer. Jana weet dat sy ten spyte van haar tranerigheid haar kos sal moet opeet, omdat haar pa haar gevra het om dit te doen (bladsy 73).

Daar is min inligting oor Azlynn se verhouding met haar ouers beskikbaar, maar dit is duidelik dat sy ’n enkelkind is wat by haar ma bly. In vergelyking met Jana behoort sy nie aan ’n kerngesin nie en dit blyk dat haar ouers vir ’n ruk al nie meer saam is en saam bly nie. Sy het tydens die Desembervakansie vir haar pa en sy nuwe meisie in Durban gaan kuier (bladsy 22, 24, 27). Haar pa en sy meisie het haar baie bederf deur vir haar duur geskenke te koop (bladsy 27). Daarom kan die leser aanneem dat sy ’n goeie verhouding met beide haar ouers, sowel as haar pa se meisie het.

Soos genoem, is Jessie as baba aangeneem deur twee pa’s en sy vertel vir Jana dat sy nooit haar biologiese ma geken het nie omdat sy oorlede is (bladsy 69).

Dit kom voor asof haar pa’s baie besorgd is en omgee oor haar. Hulle doen veral baie moeite om seker te maak dat sy goed aanpas in die nuwe buurt en

skool en nuwe vriende maak. Hulle pak byvoorbeeld vir haar ekstra muffins in haar skoolkosblik in sodat sy dit met Azlynn en Jana kan deel (bladsy 40). Bowendien is oom Herman baie opgewonde om vir Jessie aan Jana en Azlynn bekend te stel (bladsy 32-33) en hy “pleit” by Jana se ma om die meisies toestemming te gee om langer met Jessie te kuier (bladsy 33). Oom Pierre vra ook dadelik vir Jessie na haar eerste dag by die skool hoe haar dag gegaan het (bladsy 43).

Wanneer Jana die troufoto’s van Jessie se pa’s sien (waarvoor Jessie al by was), sê sy dat hulle ’n mooi gesin is. Hiermee word daar voorgestel dat Jessie se gesin baie gelukkig is en dat die verhoudings tussen die drie gesinslede goed is (bladsy 70). Die leser weet wel dat Herman se verhouding met sy ma, Kitta, nie so goed was nie en dat Jessie nooit haar ouma geken het nie. Dít herinner die leser aan die idee dat geen gesin altyd perfek is nie.

4.2. *Toe ons oneindig was* (2020)

4.2.1. Ras en fisieke voorkoms

Die voorblad van *Toe ons oneindig was* gee nie vir die leser baie inligting oor hoe die karakters op fisieke vlak lyk nie. Dit is ’n wit, swart en blou illustrasie van drie figure wat in ’n dam swem of dryf. Die drie figure word van agter uitgebeeld. Twee van die figure het lang hare en een se haarkleur is donkerder as die ander s’n. Die derde figuur het kort, donker hare. Met die lees van die boek word dit duidelik dat die figuur met die kort hare ’n illustrasie van Eduard is en dat die meisie met die lang, ligter hare Kara is. Die derde figuur met die donker hare is dan ’n illustrasie van Samantha.

Kara is die hoofkarakter van die boek en sy beskryf haarself as ’n “tomboy” met groen oë en donkerblonde hare en sy meen dat sy ’n generiese gesig het (bladsy 15, 18). Alhoewel sy self nie dink dat sy aantreklik is nie, komplimenteer ander karakters soos haar ma haar gereeld op haar voorkoms en atletiese lyf (bladsy 15). Behalwe vir bogenoemde is daar geen direkte verwysings na Kara se ras nie en haar haarkleur en oogkleur gee die leser nie genoeg inligting om met sekerheid te kan sê wat haar ras is nie. Die fokus wat op Kara se voorkoms geplaas word, sentreer eerder om haar onsekerheid oor haarself en haar lae selfbeeld wat weer tot die tema van identiteit bydra wat sterk in hierdie jeugboek na vore kom.

Kara se beste vriend is Eduard en daar word nog minder inligting oor sy fisieke voorkoms gegee. Alhoewel Kara nog nooit op ’n romantiese wyse in hom belanggestel het nie, noem sy dat hy aantreklik is (bladsy 20) en sy spot

hom daaroor dat hy as matriekseun nog nie borshare het nie (bladsy 20). Daar is geen verwysings na sy ras nie.

Samantha is die aantreklike nuwe meisie by die skool op wie Eduard dadelik verlief raak. Nog voordat Kara haar ontmoet, beskryf Eduard haar as “te mooi om te beskryf” (bladsy 21). Wanneer Kara haar vir die eerste keer sien, beskryf sy vir Sam soos volg:

... sy is beeldskoon. Ek sien heel eerste haar onmoontlike lang bruin bene onder die kort skoolrokkie. Haar hare kronkel in ’n lang donker vlegsels oor haar skouer en haar oë is pikswart onder die grasieuse boë van haar wenkbroue. En haar vel ... dit is moeilik om te beskryf. Dis die kleur van die skuimlagie bo-op Pa se Nespresso-koffie en dit gloei soos ’n seldsame edelsteen (bladsy 22).

Kara, wat later weer Sam se bene bewonder, noem dat Sam ’n “heuningkleur vel” het en dat sy “onmoontlik mooi” is (bladsy 66).

Sam se ma, tannie Bianca, beskryf haarself as “coloured” met “ghoema hare” (“wilde, kroeserige hare”) en noem dat sy aanvanklik tydens haar deelname aan Miss Sun Air-schoonheidskompetisie bang was dat sy slegs die “token coloured” van die groepie was (bladsy 70-71). Indien Sam se pa, wat sy nooit geken het nie, ook coloured was, sou Sam heel waarskynlik soos haar ma haarself as coloured beskou. Sam se ras word egter nooit in die boek bevestig nie. Die fokus wat op Sam se fisieke voorkoms geplaas word, beklemtoon eerder haar skoonheid en die idee dat Kara haar baie aantreklik vind en later verlief raak op Sam.

Bezuidenhout se beskrywings van Sam se velkleur is polities korrek. Die gebruik van ‘coloured’ vir mense wat as bruin identifiseer, is tans ook ’n polities korrekte term in Suid-Afrika.¹⁴ Die idee van ’n ‘token’ wees, verwys na die konsep ‘tokenism’.¹⁵ Hiermee wys Bezuidenhout dat sy bewus is van hoe minderheidsgroepe (wat in hierdie geval die bruin of coloured groep Suid-Afrikaners insluit) of individue wat deel is van hierdie groepe, slegs deur groter instellings gebruik word sodat hulle hulle eie agendas kan nastreef. Alhoewel sy tokenism nie in *Toe ons oneindig was* definieer nie, stel sy steeds die jong lesers bloot aan dié praktyk en dit sal weer die lesers meer bewus maak van dié tipe praktyke. Terselfdertyd beeld Bezuidenhout nie vir Sam, tannie Bianca of vir aunty Maeve (Sam se tannie en Bianca se suster) stereotipies uit nie en die fokus word eerder op beide Sam en tannie Bianca se aantreklikheid sowel as hulle karaktereenskappe geplaas.

Rassisme word wel in hierdie boek genoem wanneer daar na Kara se plakkaat van Beyoncé verwys word. Kara is mal oor Beyoncé en het ’n

plakkaat van die swart Amerikaanse sangeres in haar kamer. Kara se ma is nie so mal oor die plakkaat nie, omdat Beyoncé “halfkaal” daarop is (bladsy 87). Om die plakkaat te kan behou, speel Kara met opset die rassekaart: “Toe ek die rassekaart speel, het ek geweet Ma sal toegee. My ma gee nie om dat ’n mens haar konserwatief of outyds noem nie, maar ’n rassis is sy nié” (bladsy 87). Behalwe hiervoor is daar geen verdere verwysings van rassisme nie en daar word nie hieroor uitgewei nie.

Alhoewel rassisme hier genoem word, is die fokus meer op Kara se seksuele ontwikkeling aangesien sy begin besef dat sy vir Beyoncé nog altyd aantreklik gevind het. Sy besef onder andere dat sy nie van Beyoncé hou omdat sy soos die sangeres met haar “amasone-lyf” wil lyk nie, maar eerder dat sy met iemand wil wees wat soos Beyoncé lyk (bladsy 87). Seksualiteit en die ontwikkeling van Kara se seksuele identiteit is een van die belangrikste kwessies wat in hierdie boek voorkom.

4.2.2. Seksualiteit¹⁶

Reeds van die begin van die boek maak Kara, wat nog nooit verlief was nie (bladsy 12), dit baie duidelik aan almal (soos haar ouers en Sam) dat sy en Eduard slegs platoniese vriende is en dat hulle altyd net vriende sal bly (bladsy 14, 35, 37). Dit wil sê dat Kara nog nooit in Eduard en heel waarskynlik in ander seuns op ’n romantiese wyse belanggestel het nie.

Kara is aanvanklik geïrriteerd met Eduard wat verlief is op Sam, omdat sy bang is dat dit haar vriendskap met hom sal beïnvloed indien hy ’n meisie sou kry (bladsy 21, 35). Só word die tema van vriendskap sterk beklemtoon in hierdie jeugboek.

Later word Kara se irritasie met jaloesie vervang. Sy is veral baie jaloers wanneer Eduard vir Sam nooi vir ’n Netflix-aand, omdat hy alleentyd met haar wil spandeer (bladsy 64-65). Wanneer Kara uitvind dat daar egter tydens die aand niks tussen die twee gebeur het nie, voel sy verlig, maar terselfdertyd deurmekaar omdat sy vrolik voel ten spyte van Eduard se teleurstelling dat Sam moontlik nie in hom belangstel nie (bladsy 74-76).

Een dag, wanneer Eduard sy pa moet help om na sy oupa met dementia te kyk, spandeer Kara en Sam vir die eerste keer ’n middag alleen saam (bladsy 79). Kara vind dan meer uit oor die misterieuse Sam se verlede en dit kom voor asof Sam se ma juis besluit het om te trek, omdat sy geglo het dat Sam se vriende in Klerksdorp te “weird” en ’n slegte invloed was (bladsy 83). Haar ma het blykbaar veral “uitgefreak” oor Sam se goeie verhouding met ’n ander meisie, Amanda (bladsy 84). Sam wei nie uit oor haar verhouding met Amanda

nie, maar later vind die leser uit dat Sam as biseksueel identifiseer (bladsy 124).¹⁷ Nietemin vind Kara later tydens 'n gala by Klerksdorp-swemmers uit dat Sam by haar vorige skool as 'n "lesbo" en "dyke" bestempel is (bladsy 101-102).

Tydens die bogenoemde interaksie waar die meisies alleen is, vee Sam stroop van Kara se wang af. Kara bloos en stap met 'n glimlag terug huis toe (bladsy 85). Dié oomblik en gesprek tussen die twee meisies lei tot Kara wat oor haar seksualiteit begin wonder, omdat sy hierna konstant aan Sam dink en vlinders op haar maag kry wanneer sy oorweeg of sy vir Sam na haar huis toe moet nooi (bladsy 86-87).

Wanneer Kara die bogenoemde gevoelens vir Sam begin ontwikkel en sy geskok beseft sy vind Beyoncé aantreklik, wil sy dadelik haar gedagtes onderdruk en in die "goed-waaroor-ek-nie-dink-nie-boksie" (bladsy 87) plaas. Haar pogings misluk en sy begin dink aan of sy nie gay is nie. Sy dink ook aan haar obsessie as 13-jarige meisie met haar vroulike swemafrigter en sy beseft dan dat dit dalk die eerste teken van haar "gay-wees" was (bladsy 88).

Kara se worsteling met haar seksualiteit duur vir 'n tyd voort en dit is duidelik dat sy bang is om gay te wees, weens die samelewing se negatiewe houdings teenoor queer individue (bladsy 89):

Ek kán nie, ek wil nie gay wees nie. Ek weet mos hoe my polities-korrekte ouers praat van my pa se gay niggie. Net so 'n bietjie neerkyk op haar, omdat sy nie heeltemal 'normaal' is nie. Dit maak nie saak hoe gereeld Ma na Ellen DeGeneres se geselsprogram kyk nie, of hoe slim en snaaks ons dink sy is nie, dis nié oukei om 'n lesbian te wees nie. En ek, Kara Immelman, is beslis oukei.

Die diskriminasie wat teen queer groepe bestaan, word ook bevestig wanneer die swemmers vir Kara vertel dat Sam 'n "dyke"¹⁸ is. Ook Andries noem vir Sam 'n "dyke" wanneer hy die "Samantha Adams is 'n dyke"-graffiti naby 'n bushalte gaan verf (bladsy 128) nadat Sam hom verwerp (sien afdeling 4.2.3). "Dyke" word in hierdie gevalle gebruik met die doel om Sam uit te sluit en om teen haar te diskrimineer. Oom Sybie (Eduard se pa) vra wat "dyke" beteken en sy seun verduidelik dit soos volg: "Dit is 'n lelike woord vir 'n vrou wat van ander vroue hou" (bladsy 130). Uit Eduard se verduideliking kan die leser aflei dat Bezuidenhout die gebruik van "dyke" om na Sam te verwys in hierdie geval as neerhalend beskou. Myns insiens wil Bezuidenhout hiermee die lesers bewus maak van die diskriminasie wat teen queer individue bestaan en dat die gebruik van politieke inkorrekte woorde met die intensie om ander skade aan te doen, nie aanvaarbaar is nie.

Behalwe vir die diskriminasie teenoor die queer gemeenskap in die breër samelewing, blyk dit dat Sam en Kara se ouers self nie baie aanvaardend is nie. Sam noem aan Kara, wat uiteindelik aan Sam kan erken dat sy gay is en nog altyd gay was (bladsy 144)¹⁹, dat dit 'n "crazy pad is om te loop" indien sy vir ander oor haar seksualiteit wil vertel. Daarna noem sy dat haar ma steeds haar seksualiteit ontken (bladsy 143-144).

Ten spyte van haar ma se ontkenning, is Sam nie altyd skaam oor haar seksualiteit nie en sy onderdruk dit nie soos Kara nie. Sy het 'n reënboogvlag in haar kamer sowel as 'n pienk driehoek wat "die hele spektrum van sexual identity" verteenwoordig (bladsy 142). Newens het sy 'n tatoe van 'n driehoekie op haar pols wat volgens haar die Griekse simbool vir verkenning is (bladsy 34). Hierdie verkenning kan óf verwys na haar sowel as Kara en Eduard se behoefte om te reis en van die dorp te ontsnap (bladsy 8, 46, 66, 81, 108, 113, 171, 181), óf die verkenning van haar biseksuele identiteit.

Kara sê vir Sam dat sy nie reg is om met enige iemand anders oor haar seksualiteit te praat nie (bladsy 143), omdat haar ouers se reaksies op Sam se seksualiteit en al die skinderstories rondom dit nie baie positief is nie (bladsy 136, 150). Op die aand van die matriekafskeid skraap Kara haar moed bymekaar en sy probeer by haar ma uitvind hoe sy sou voel indien sy of haar broer, Francois, gay was (bladsy 168-169). Haar ma gee dan vir Kara 'n baie vae antwoord en dit klink vir Kara soos 'n politikus, omdat haar ma sê dat sy hoop sy sou die wysheid hê om die situasie reg te hanteer indien dit ooit oor haar pad kom (bladsy 168). Hierdie gesprek laat Kara nie veel beter voel oor haar seksualiteit nie en beklemtoon weer dat dit steeds vandag moeilik is om in Suid-Afrika openlik queer te wees.

Voordat ek die afdeling afsluit, wil ek uitwys dat die tipering van Kara as goeie swemmer of sportvrou sowel as gay tomboy ietwat as positiewe stereotipe beskou kan word. Alhoewel Bezuidenhout moontlik goeie bedoelings gehad het om haar as atleties uit te beeld, is daar bestaande negatiewe stereotipes van die gay sportvrou (Chandler, 2010: 3). Die gebruik van die positiewe stereotipe kan daarom krities bevraagteken word, omdat dit Kara se kompleksiteit as karakter afbreek. Dit het ook moontlike implikasies vir Bezuidenhout se status as woke skrywer en stel voor dat sy in die toekoms meer bewus van bestaande stereotipes kan wees om sodoende seker te maak dat sy nie weer in die slaggat van positiewe stereotipes sal val nie.

Bezuidenhout, in *Toe ons oneindig was*, kom woke voor in haar uit-beeldings van queer individue en verhoudings. Nie net beklemtoon sy die idee dat Kara se seksualiteit 'n inherente en natuurlike aspek van haar identiteit is nie, maar Bezuidenhout se boek fokus veral op die diskriminasie en uitsluiting wat baie

queer individue steeds ervaar. Terselfdertyd lig sy die jong lesers in oor wat die moontlike impak is wanneer neerhalende woorde soos 'dyke' gebruik word. Met haar wokeness is sy daarom ook polities korrek. Sy gebruik die korrekte terme vir die verskeie seksuele identiteite en verduidelik wat sommige van die terme, soos biseksueel, beteken. So ook is sy bewus van die verskeie simbole van die queer gemeenskap soos die reënboog en pienk driehoek, en daarom het hierdie boek die doelwit om lesers oor kwessies van seksualiteit op te voed. Desondanks impliseer haar gebruik van 'n positiewe stereotipe in haar karakterisering van Kara dat sy nie heeltemal bewus is van al die stereotipes wat vandag nog oor gay vroue bestaan nie.

4.2.3. Geweld (seksuele aanranding)

Seksuele aanranding is nie die belangrikste kwessie waaraan hierdie jeugboek raak nie, maar Andries se aanranding van Sam lei tot sy aanstootlike graffiti wat weer die gemeenskap teen Sam laat draai.

Sam het aanvanklik vir Andries, die skool se nutsman wat toevallig ook vriende is met Francois (Kara se ouer broer), aantreklik gevind en hy het haar 'n rygeleentheid huis toe aangebied ná die swemgala (bladsy 156). Sam erken dat hulle in die kar "geflirt" het, maar dat sy toe ongemaklik begin voel het toe sy besef het hy neem haar nie huis toe nie. Hy het die kar in 'n afgeleë gebied langs die pad afgetrek en Sam het toe gevra dat hy haar huis toe neem. Maar dit was asof hy volgens Sam "doof" was en toe steek hy sy hand onder haar hemp in (bladsy 157). Sam kon gelukkig uit die kar spring, maar hy het agter haar aan gehardloop en vasgegryp. Uiteindelik het Sam van sy greep ontsnap deur hom in sy "knaters" te skop (bladsy 157).

Weens Sam se selfverdediging het Andries ná die insident opmerklik vreemd geloop en vir Kara en haar gesin gejok en vertel dat hy beserings opgedoen het, omdat hy inbrekers by die skool vasgetrap het (bladsy 110). Net daarna het hy die graffiti wat vir Sam as "dyke" uitmaak gaan verf en dit is Kara wat besef dat hy die skuldige is, aangesien sy die spuitverfkannetjies in sy kar sien lê het (bladsy 155-156).

Wanneer Kara vir Sam vra hoekom Andries die graffiti geverf het, vertel Sam vir Kara van die aanranding. Sy noem dan dat sy vir die skoolhoof en vir juffrou Brits hiervan vertel het en dat Andries sy werk by die skool gaan verloor (bladsy 158-159). Alhoewel Kara vir Andries dan 'n "bliksem" noem en duidelik baie kwaad is, wonder sy tog hoe iemand wat sy al vir so lank ken só iets kan doen (bladsy 157). Sy probeer dan sy dade verdedig deur voor te stel dat sy steroïde-gebruik dalk tot sy aggressiewe gedrag aanleiding gegee het (bladsy

158-159). Sy besef dan vinnig dat sy eintlik haar vriendin en die slagoffer in hierdie geval moet bystaan en so stel sy vir Sam gerus deur te sê dat sy haar glo en dat sy bly is dat Sam die geval gaan aanmeld het by die skool (bladsy 158-159).

Die uitbeelding van seksuele aanranding in *Toe ons oneindig was* bevestig weer dat Bezuidenhout 'n woke Suid-Afrikaanse skrywer is wat kennis dra dat baie Suid-Afrikaanse vroue slagoffers van hierdie tipe geweld is. Belagriker is Kara se woke reaksie hierop: Sy besef dat sy die slagoffer (Sam) die morele hoë grond moet gee deur haar te glo en haar te ondersteun. Kara neem alle bewyse in ag voordat sy Sam se aantygings glo: Sy dink aan die tydsberekening van Andries wat oor sy beserings jok en aan hom wat die aandete (die aand toe die graffiti geverf is) met Kara se gesin vroeg moet verlaat weens 'n "noodgeval", sowel as die verkannetjies wat sy toe later in sy kar sien. Bezuidenhout gaan dan insgelyks polities korrek hiermee om en moedig die lesers indirek aan om enige gevalle van seksuele geweld te gaan aanmeld.

4.2.4. Gesinstrukture en -verhoudings

Toe ons oneindig was is soortgelyk aan *Die 3 van ons* in terme van die uitbeeldings van die verskillende tipes gesinne en die diverse verhoudings van die gesinslede. Daar word daarom in hierdie afdeling eerstens na Kara se gesin gekyk, daarna na Samantha se gesin en laastens na die gesin van Eduard. Kara behoort aan 'n kerngesin, Sam word deur haar enkelma grootgemaak en het geen verhouding met haar pa nie, en Eduard woon saam met sy pa en oupa, want sy ma is die broodwinner en werk in Saoedi-Arabië. Ongeag die struktuur van die gesinne, is dit duidelik dat nie een van die gesinne en die gesinslede se verhoudings met mekaar perfek is nie. Selfs Kara se kerngesin met haar liefdevolle ouers is nie ten alle tye funksioneel nie.

Kara se gesin bestaan uit haar, haar ouer broer, Francois, wat in Amerika studeer, en haar twee ouers. Vir die buitewêreld, soos vir Eduard, lyk hulle soos die perfekte gesin (bladsy 6). Maar Kara verduidelik dat sedert haar broer oorsee is, is niks perfek nie. Almal mis Francois: Kara dra byvoorbeeld sy ou T-hemde omdat sy hom mis (bladsy 6, 25, 42) en haar ouers, veral haar ma, is heeltemal te besorgd oor Kara en plaas al haar "omgee" en "hartseer en kommer" nou op haar dogter (bladsy 13, 15). Dit lei dikwels tot haar ma wat met haar geïrriteerd raak wanneer sy laat by die huis kom weens haar swemoefeninge en haar kuiers met Eduard (bladsy 9, 12-13). Kara se ma se gedrag affekteer die ma-en-dogter-verhouding en dit blyk verder dat haar ma graag wil hê dat sy meer "meisierig" moet wees (bladsy 16). Die oorbesorgdheid van haar ma en druk wat haar ma

op haar plaas om meer vroulik aan te trek, beïnvloed die verhouding negatief en Kara vra haar ma om haar te aanvaar en lief te hê vir die tomboy wat sy is (bladsy 16).

Haar pa is min by die huis weens sy werk en daarom het hulle min interaksies met mekaar (bladsy 10-11). Bowendien stel Kara dit dat haar ouers ook deesdae min het om vir mekaar te sê en dit suggereer dat hulle tans nie meer 'n goeie verhouding met mekaar het nie (bladsy 164).

Soos genoem, blyk dit verder dat haar sogenaamde “polities-korrekte” ouers (bladsy 89) nie baie aanvaardend teenoor queer individue is nie, en dit dra verder by tot Kara wat nie die perfekte gesin en die beste verhouding met haar ouers het nie.

Samantha word deur haar enkelma, Bianca, grootgemaak en hulle bly op die oomblik saam met aunty Maeve (wat “super weird” is) in haar “Krismishuis” (bladsy 41). Sam is veral baie skaam oor haar tannie se huis wat elke Desember in 'n ikoniese Kersfeeshuis verander vanweë al die Kersversierings (bladsy 42, 49). Sy wil daarom aan die begin nie hê dat Kara of Eduard in die huis moet inkom en haar eksentrieke tannie moet ontmoet nie (bladsy 47-51).

Sam en haar ma het 'n onstuielige verhouding. Volgens Sam klou haar ma aan die verlede en haar ou ervarings as lugwaardin vas (bladsy 43). So ook is haar ma in ontkenning oor haar dogter se biseksualiteit. Sam meen verder dat sy die gevoel kry dat haar ma soos 'n mislukking voel, omdat sy nooit getrou het of vir Sam 'n pa-figuur kon gee nie (bladsy 81). Sam is wel minder gepla daaroor dat sy nooit haar pa, wat die “pad gevat het” toe hy uitvind Bianca is swanger, leer ken het nie (bladsy 82).

Soortgelyk aan Kara se ma, is tannie Bianca baie beskermend oor haar dogter. Sy het hulle juis uit Klerksdorp laat trek omdat sy gedink het dat Sam se gewese maats te vreemd en 'n slegte invloed was. Dit blyk dat tannie Bianca ook wou trek omdat sy daar 'n verhouding met 'n man gehad het wat toe nie uitgewerk het nie (bladsy 82).

Alhoewel Sam nie aan die perfekte gesin behoort nie, is sy en haar ma tog baie lief vir mekaar en Sam gee vir haar ma 'n skouerband waarop “BESTE MAMMIE WÊRELD” geborduur is (bladsy 176). Hiermee stel Bezuidenhout as woke skrywer voor dat die kerngesinstruktuur nie 'n vereiste vir goeie en liefdevolle gesinsverhoudings is nie.

Vandat Eduard se pa, Sybie, sy werk verloor het, het sy ma as verpleegster Saoedi-Arabië toe getrek om daar te werk en die gesin finansiëel te ondersteun (bladsy 31, 96). Hy bly alleen met sy pa en sy oupa (oom Thinus) wat dementia (spesifiek Alzheimersiekte) het. Maar sy oupa het onlangs by hulle ingetrek omdat hulle nie die “regte plek” kan bekostig

nie (bladsy 96), en dit is duidelik dat sy siekte (wat tot sy oupa lei wat onder andere “nonsens” praat en deur die huis dwaal [bladsy 5] ook partykeer ’n gevaar vir homself en ander kan wees [bladsy 79, 89]) weer ’n impak op Eduard se verhouding met sy pa het (bladsy 5, 6). Sy pa raak al hoe stiller en ontsnap gereeld na sy tuin met sy broodbome toe en daarom praat hy min met sy seun (bladsy 42). Dit is dus baie stresvol om na oom Thinus te kyk en om agter hom skoon te maak wanneer hy byvoorbeeld pasteie se vulsels op die mure smeer en die gordyne in die sitkamer stukkend gesny het met ’n skêr (bladsy 31, 96).

Bezuidenhout beeld van die struikelblokke uit wat met ’n chroniese siekte soos dementia gepaard gaan en sy wys dat die siekte veral ook ’n uitwerking op die lyer se naastes het. Sy is dus bewus van die feit dat baie Suid-Afrikaners en hulle gesinne die impak van dementia voel, aangesien daar in 2016 meer as 176 000 mense bo 60 jaar in Suid-Afrika hiermee gediagnoseer is (Association for Dementia and Alzheimer’s of South Africa, s.a.).²⁰ Bezuidenhout se uitbeeldings van hierdie siekte skeep daarom bewustheid hiervan en só kan sy weer as woke beskryf word wanneer dit kom by kwessies soos chroniese siektes.

Later in die verhaal kom kuier Eduard se ma onverwags vir hom en hy is nie baie opgewonde om haar te sien nie (bladsy 160-162). Sy laai hom (en sy twee vriendinne) by die skool op in ’n spoggerige BMW wat sy gehuur het en Kara ruik haar “duur parfuum” (bladsy 160-161). Bowendien ontvang hy ’n nuwe slimfoon en klere van haar (bladsy 163). Later beseft hy dat sy hom slegs wou omkoop weens haar eie skuldgevoelens, want sy het Suid-Afrika toe gekom om te vertel dat sy vir oom Sybie los, omdat sy ’n ander man in Saoedi-Arabië ontmoet het (bladsy 162-163). Kara se ma is nie te geskok wanneer sy dit uitvind nie, want volgens haar het oom Sybie en tannie Ina vir lank nie meer soos “man en vrou” saamgeleef nie (bladsy 162). Kara reflekteer dan oor wat presies “man en vrou” beteken en of haar eie ouers dan nog so lewe. Hier raak Bezuidenhout ligtelik aan die normatiewe idees van die samelewing rondom verhoudings en gesinne.

Nadat Eduard se ma weer Saoedi-Arabië toe gaan teen die einde van die verhaal, verkoop oom Sybie sy broodbome om vir Eduard se vlieglesse te betaal, omdat sy seun graag eendag ’n vlieënier wil word (bladsy 165-166). Hy gee vir Eduard toestemming om oupa Thinus se Ford Fairlane na die matriekafskeid te neem (bladsy 171). Dit stel voor dat die pa-seun-verhouding aan die herstel is.

Met die uitbeelding van hierdie gesin daag Bezuidenhout genderrolle uit, aangesien Eduard se ma in hierdie geval die broodwinner is.

5. Gevolgtrekking

In hierdie artikel is twee van Zelda Bezuidenhout se jeugboeke, *Die 3 van ons* en *Toe ons oneindig was*, teen die agtergrond van wokeness en politieke korrektheid ondersoek. My ondersoek spruit uit die feit dat jeugliteratuur onlangs onder die vergrootglas geplaas is en dat dit tot debatte rondom polities korrekte jeugliteratuur gelei het.

Vir die analise is daar hoofsaaklik gekyk na kwessies wat betrek word in diskoerse oor wokeness en politieke korrektheid. Daarom is daar nie ook gefokus op ander belangrike temas, soos vriendskap en identiteit, wat in die boeke voorkom nie. My analyses het gefokus op hoe Bezuidenhout met ras, seksualiteit en gesinstrukture en -verhoudings en geweld (in die geval van *Toe ons oneindig was*) omgaan.

Beide boeke plaas nie 'n groot fokus op ras nie, omdat die fokus eerder op die karakters se karaktereienskappe geplaas word wat weer lei tot karakters wat nie stereotipies of as “tokens” uitgemaak word nie. Slegs Jessie (*Die 3 van ons*) en tannie Bianca (*Toe ons oneindig was*) se ras word duidelik gemaak. Alhoewel Samantha se velkleur beskryf word, word sy nooit soos haar ma as coloured beskryf nie. Bezuidenhout raak net ligtelik aan rassisme in *Toe ons oneindig was*, en in *Die 3 van ons* word Bezuidenhout se bewustheid van Suid-Afrika se geskiedenis van rasse-ongelykheid weens apartheid beklemtoon. Sy is polities korrek in die manier waarop sy die karakters op fisieke vlak uitbeeld. Terwyl ras minder van 'n rol in die verhaallyne speel, is seksualiteit van groot belang in *Toe ons oneindig was*.

Kara se seksuele ontwikkeling as gay meisie en die diskriminasie wat Sam as biseksuele meisie ervaar, word in *Toe ons oneindig was* in die kollig geplaas. Daar word veral gefokus op die samelewing se onverdraagsaamheid ten opsigte van queer identiteite en hoe dit die karakters beïnvloed. Hieruit kan die leser aanneem dat Bezuidenhout bewus of woke is met betrekking tot queer identiteite. Sy is veral woke en polities korrek wanneer sy neerhalende woorde soos ‘dyke’ definieer en die gebruik daarvan kritiseer. Ek meen verder dat die boek lesers se bewustheid (en dalk empatie) teenoor mense met verskillende seksuele oriëntasies sal bevorder en hulle sal aanmoedig om meer krities te dink oor neerhalende terme wat teenoor queer groepe gebruik word. Dieselfde geld met *Die 3 van ons* in die uitbeeldings van Jessie se twee gay pa's. Tog gebruik Bezuidenhout, heel waarskynlik onbewustelik, 'n positiewe stereotipe wanneer sy Kara as die gay sportvrou en tomboy uitbeeld. Dit wil sê dat selfs Bezuidenhout in haar wokeness nie heeltemal bewus is van alle stereotipes wat rondom gay vroue bestaan nie en dít vat weg van haar woke status.

Die seksuele aanranding wat Sam ervaar en hoe Bezuidenhout daarmee omgaan, dien as nog 'n bewys van haar as woke en polities korrekte skrywer. Sy moedig die leser hiermee aan om soos Kara eerstens al die bewyse in ag te neem en om nie die 'base rate' te ignoreer nie. Maar terselfdertyd word daar voorgestel dat die morele hoë grond aan die slagoffer (Sam) behoort. Verder moedig sy lesers aan om seksuele aanranding aan te meld.

Beide boeke beeld verskillende gesinstrukture uit. Kara (*Toe ons oneindig was*) en Jana (*Die 3 van ons*) behoort aan kerngesinne. Dit is egter duidelik dat daar nie 'n direkte verwantskap tussen kerngesinne en funksionele gesinne met 'perfekte' gesinsverhoudings is nie. Kara is nie noodwendig meer gelukkig as byvoorbeeld Sam (wat 'n enkelma het) nie. Dieselfde geld vir Jana en Azlynn. Insgelyks blyk dit dat Jessie en haar twee pa's baie goed oor die weg kom, ten spyte daarvan dat oom Herman vervreemd was van sy ouers. Eduard (*Toe ons oneindig was*) se oupa bly by hom en sy pa weens sy dementia en Eduard se verhouding met sy pa ly daaronder. Bygesê is sy ma die broodwinner wat in Saoedi-Arabië bly en sy besluit om van Eduard se pa te skei. Dit kom voor dat hy nie 'n goeie verhouding met sy ma het nie omdat sy min kom kuier. Só word sy gesin ook nie as perfek uitgebeeld nie.

Die 3 van ons en *Toe ons oneindig was* kan met die sensitiewe uitbeeldings van diverse karakters en gesinsverhoudings binne die Suid-Afrikaanse konteks as woke en polities korrek bestempel word, want geen gesinstruktuur word as meer ideaal as 'n ander beskou nie. Dit stel dus voor dat Bezuidenhout as skrywer woke en polities korrek is. Soos my konseptualisering lui, word wokeness en politieke korrektheid in hierdie jeugboeke as positief beskou, want dit is juis die wokeness en korrektheid daarvan wat daartoe lei dat 'n groter groep van diverse Suid-Afrikaanse lesers hulself en hulle naastes in die karakters sal kan herken en die boeke sal kan geniet. Insgelyks sal die boeke se wokeness weer lesers se eie bewustheid kan bevorder ten opsigte van kwessies wat met ongelykheid of diskriminasie in die samelewing geassosieer word, en hulle dus aanmoedig om ongelykheid krities te bevraagteken en selfs uit te daag.

Universiteit Stellenbosch

Bronnelys

Amid, J. 2019. Die dekonstruksie van Retta Blom: 'n Onderhoud met Zelda Bezuidenhout. *LitNet*. [https://www.litnet.co.za/die-dekonstruksie-van-retta-](https://www.litnet.co.za/die-dekonstruksie-van-retta)

blom-n-onderhoud-met-zelda-bezuidenhout/ (Datum van gebruik: 11 Februarie 2024).

- Association for Dementia and Alzheimer's of South Africa.** S.a. About Dementia. <https://www.acasa.org.za/about-dementia/> (Datum van gebruik: 19 Maart 2024).
- Atkins, J.S.** 2023. Defining wokeness. *Social Epistemology* 37(3): 321-338.
- Basu, R.** 2019. Radical moral encroachment: the moral stakes of racist beliefs. *Philosophical Issues* 29(1): 1-16.
- Bezuidenhout, Z.** 2020. *Toe ons oneindig was*. Johannesburg: Pan Macmillan.
- Bezuidenhout, Z.** 2021. *Die 3 van ons*. Johannesburg: Pan Macmillan.
- Bezuidenhout, Z.** 2022. Woordfees 2022 gesprek: Tiek ons boksies in kind-erboeke? [Persoonlik bygewoon]. 11 Oktober, Stellenbosch.
- Britz, E.** 2020. Zelda verskuif grense met gay meisie in haar boek. *Netwerk24*. <https://www.netwerk24.com/netwerk24/kunste/boeke/zelda-verskuif-grense-met-gay-meisie-in-haar-boek-20200624> (Datum van gebruik: 21 Mei 2024).
- Cammaerts, B.** 2022. The abnormalisation of social justice: “The anti-woke culture war” discourse in the UK. *Discourse & Society* 33(6): 730-743.
- Cherry, M.** 2020. Solidarity care: How to take care of each other in times of struggle. *Public Philosophy Journal* 3(1): 1-12.
- Davis-Delano, L.R. en Morgan, E.M.** 2023. An exploration of positive stereotypes: Legitimizing the system and naïve challenges to it. *Sociological Inquiry* 94(3): 570-599.
- De Jager, F.** 2023. Boekevat: Wat gaan van ons “Oompa Loompas” word? *Netwerk24*. <https://www.netwerk24.com/netwerk24/kunste/boeke/boekevat-wat-gaan-van-ons-oompa-loompas-word-20230227> (Datum van gebruik: 1 Maart 2024).
- De Klerk-Luttig, J.** 2024. Só sypel “wokeness” skole binne. *Netwerk24*. <https://www.netwerk24.com/netwerk24/stemme/menings/jeanette-deklerk-luttig-so-sypel-wokeness-skole-binne-20240111> (Datum van gebruik: 12 Januarie 2024).
- Downey, C.** 2023. Roald Dahl goes woke: Famous children’s author’s books heavily altered by ‘sensitivity readers’. *National Review*. <https://www.nationalreview.com/news/roald-dahl-goes-woke-famous-childrens-authors-books-heavily-altered-by-sensitivity-readers/> (Datum van gebruik: 28 Julie 2024).
- Garamvolgyi, F.** 2023. Hungarian bookseller wraps LGBTQ+ books in plastic to stop people reading them. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2023/jul/12/hungarian-bookstore-chain-wraps-books-lgbtq->

characters-plastic (Datum van gebruik: 5 April 2024).

Gardner, A. 2023. A complete breakdown of the J.K. Rowling transgender-comments controversy. *Glamour*. <https://www.glamour.com/story/a-complete-breakdown-of-the-jk-rowling-transgender-comments-controversy> (Datum van gebruik: 4 September 2023).

Ghesquière, R. 1993. *Het verschijnsel jeugdliteratuur*. Leuven: Centraal Boekhuis.

Gordon, A. 2021. “Fat” isn’t a bad word – it’s just the way I describe my body. *Self*. <https://www.self.com/story/fat-isnt-bad-word> (Datum van gebruik: 6 April 2024).

Haverals, W., Geybels, L. en Joosen, V. 2022. A style for every age: A stylistic inquiry into crosswriters for children, adolescents and adults. *Language and Literature* 31(1):62-84.

Hogg, M.A. en Vaughan, G.M. 2022. *Social Psychology. Ninth edition*. United Kingdom: Pearson Limited Education.

In These Times. 2022. Before wokeness, there was “political correctness”. <https://inthesetimes.com/article/wokeness-political-correctness-dirtbag-left-capitalism-pc-cancel-identity-politics> (Datum van gebruik: 6 Januarie 2024).

Jantjies, C. 2021. Ronelda Kamfer gesels oor ’n ander taal in ’n “accidental space”. *SMF News*. <https://www.smfnews.org/ronelda-kamfer-gesels-oor-n-ander-taal-in-n-accidental-space/> (Datum van gebruik: 7 April 2024).

Lodge, S. 2002. Crossing over. *Publishers Weekly* 249(35): 28-30.

Marques, J.F. 2009. How politically correct is political correctness? *Business & Society* 48(2): 257-266.

Meyer, N. en Kulsen, A. 2023. Moet kinders hulself en hul omgewings in kinderboeke herken? *LitNet*. Beskikbaar: <https://www.litnet.co.za/moet-kindere-hulself-en-hul-omgewings-in-kinderboeke-herken/> (Datum van gebruik: 22 Mei 2023).

O’Neill, B. 2011. A critique of politically incorrect language. *The Independent Review* 16(2): 279-291.

Oxford English Dictionary. 2023. Dyke. <https://www.oed.com/search/dictionary/?scope=Entries&q=dyke&tl=true> (Datum van gebruik: 7 April 2024).

Oxford English Dictionary. 2023. Tokenism. <https://www.oed.com/search/dictionary/?scope=Entries&q=tokenism> (Datum van gebruik: 7 April 2024).

Pople, L. 2023. Rushdie vaar uit teen “absurde sensuur” van Dahl se boeke. *Netwerk24*. <https://www.netwerk24.com/netwerk24/kunste/boeke/rushdie-vaar-uit-teen-absurde-sensuur-van-dahl-se-boeke-20230220> (Datum van gebruik: 11 Maart 2023).

- Rhebergen, J. en Human, T.** 2015. Darem meer as moffies? Stereotipering in die voorstelling van homoseksueles en homoseksualiteit in die Afrikaanse jeugliteratuur. *LitNet Akademies (Opvoedkunde)* 12(1): 33-67.
- Shackelford, A.** 2019. Fat is not a bad word. *Teen Vogue*. <https://www.teenvogue.com/story/fat-is-not-a-bad-word> (Datum van gebruik: 6 April 2024).
- Slabbert, M. en Labuschaigne, M.** 2022. Misplaaste weldade en griewe van die “Liquorice Allsorts-gesinnetjie”: ’n Regsletterkundige verkenning van Zelda Bezuidenhout se *Die waarde van stil bure*. *LitNet Akademies (Regte)* 19(2): 437-453.
- Slow, O.** 2023. Heartstopper: Hungarian retailer selling graphic novel fined under anti LGBT law. *BBC*. <https://www.bbc.com/news/world-europe-66197171> (Datum van gebruik: 5 April 2024).
- Statistiek Suid-Afrika.** 2021. What do South African households look like? <https://www.statssa.gov.za/?p=15473> (Datum van gebruik: 5 April 2024).
- Thomas, S.S., Hsieh, C. en Varina, R.** 2023. What does the word “queer” actually mean? Experts explain its history. *Cosmopolitan*. <https://www.cosmopolitan.com/sex-love/a25243218/queer-meaning-definition/> (Datum van gebruik: 6 April 2024).
- Van Coller, H.** 2022a. “Gewone mense” word al hoe meer randfigure. *Netwerk24*. <https://www.netwerk24.com/netwerk24/stemme/menings/gewone-mense-word-al-hoe-meer-randfigure-20220506> (Datum van gebruik: 5 April 2024).
- Van Coller, H.** 2022b. Hennie van Coller: Jy kry hulle nie meer in boeke en op TV nie. *Netwerk24*. <https://www.netwerk24.com/netwerk24/stemme/menings/hennie-van-coller-jy-kry-hulle-nie-meer-in-boeke-en-op-tv-nie-20220503> (Datum van gebruik: 9 Februarie 2023).
- Van der Merwe, L.** 2022. Karakters wat jou nie los nie. *Netwerk24*. <https://www.netwerk24.com/netwerk24/kunste/boeke/karakters-wat-jou-nie-los-nie-20220227> (Datum van gebruik: 11 Februarie 2024).
- Vernon, H.** 2023. Roald Dahl books rewritten to remove language deemed offensive. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/books/2023/feb/18/roald-dahl-books-rewritten-to-remove-language-deemed-offensive> (Datum van gebruik: 28 Julie 2024).
- Vorster, M.** 2022. Meester van wys eerder as vertel. *Netwerk24*. <https://www.netwerk24.com/netwerk24/kunste/boeke/meester-van-wys-eerder-as-vertel-20220318> (Datum van gebruik: 11 Februarie 2024).
- Wikström, P.** 2016. No one is “pro-politically correct”: Positive construals of political correctness in Twitter conversations. *Nordic Journal of English Studies* 15(2): 159-170.

Note

1. In hierdie artikel word 'jeugliteratuur' as sambreelterm gebruik (Ghesquière, 1993: 10) en daarom as die oorkoepelende genre beskou waaraan die subgenres van byvoorbeeld kinderliteratuur en jeugliteratuur behoort. Die bogenoemde subgenres kan weer verdere subafdelings bevat, byvoorbeeld: Bababoeke onder kinderliteratuur en jongvolwasseliteratuur onder jeugliteratuur.
2. Byvoorbeeld: Woordes soos 'fat' is met 'enormous' vervang (Downey, 2023; Vernon, 2023).
3. Die nuwe wette verbied onder andere die uitbeeldings van LGBTQIA+-identiteite in opvoedkundige materiaal en televisiereekse vir kinders en enige boeke wat uitbeeldings van queer identiteite bevat, moet met plastiek oorgetrek word (Garamvolgyi, 2023). As gevolg van hierdie anti-LGBTQIA+-wetgewing, is 'n boekwinkel beboet wat Oseman se boeke as jeugliteratuur verkoop het sonder om dit oor te trek (Slow, 2023).
4. Verder stel Van Coller (2022a; 2022b) dat jeugboeke wegstroom van ander, en heelwaarskynlik belangriker of meer realistiese kwessies. Van dit sluit die volgende in: "plaasaanvalle, korrupsie, die verval van dienslewering, beurtkrag, staatskorrupsie, gewelddadige (en misdadige) openbare optrede van bepaalde groepe, regstellende aksie en die kwotastelsel".
5. Bezuidenhout word juis gereeld in resensies vir haar jeugboeke geprys vir haar realistiese karakters en dat sy oor hedendaagse kwessies en temas skryf (Britz, 2022; Van der Merwe, 2022; Vorster, 2022). Ook haar tekste vir volwassenes beeld diverse gesinsstrukture uit soos in *Die waarde van stil bure* (2021) (Slabbert en Labuschaigne, 2022: 437, 445) en *Die dekonstruksie van Retta Blom* (2019) wat terselfdertyd tradisionele genderrolle in gesinne uitdaag (Amid, 2019).
6. Aangesien Bezuidenhout se oewre uit kinderboeke, jeugboeke sowel as boeke vir volwassenes bestaan, beskou ek haar as 'n Afrikaanse oorbruggingskrywer ('crosswriter') (Haverals, Geybels en Joosen, 2022: 62; Lodge, 2022: 28).
7. Hy het in sy vroeër navorsing vanuit 'n "moral encroachment"-standpunt na wokeness gekyk, maar meen nou dat die groeppartydigheidsbeskouing meer toepaslik is (Atkins, 2023: 321).
8. Ander meganismes sluit die volgende in: "serious scrutiny, different conclusions, interpretive charity, reason, inquiry degree" (Atkins, 2023: 321-322).
9. 'Positiewe' stereotipes word ook uitgedaag, omdat dit individue in boksies plaas en hulle individualiteit misken. Voorbeelde hiervan wat Davis-Delano en Morgan (2023: 570) gebruik, is die stereotipe dat alle vroue koesterend is en gay mans stylvol is.
10. "Base rate" kan nie altyd geïgnoreer word nie. Die woke persoon moet versigtig wees om die gebruik van hierdie inligting nie te vervang met meer 'kleurvolle' anekdotiese of konkrete voorbeelde of narratiewe van ander individue of groepe nie, omdat die woke persoon dan foutiewe afleidings oor groepe sal maak (Hogg en Vaughan, 2022: 71).
11. Hierdie assosiasie van wokeness met logika dien dan as teenargument vir anti-woke

groepe wat dikwels wokeness as irrasioneel en selfs antidemokraties beskou (Cammaerts, 2022: 735).

12. Die gebruik van die woord 'vet' om na iemand te verwys, word tans deur baie as nieproblematies beskou. Gordon (2021) stel selfs voor dat die gebruik van 'vet' neutraal en bevestigend is. Shackelford (2019) moedig lesers aan om 'vet' terug te eis in die "revolution against fat phobia".
13. Jana is nuuskierig en intelligent (bladsy 7-8, 53) sowel as verantwoordelik (bladsy 53). Azlynn word as gesofistikeerd met haar duur handelsmerk-klere beskryf (bladsy 26). Nogtans is Azlynn 'n leier by die skool en daarom blyk dit dat sy populêr by die skool is en sterk leierseienskappe het (bladsy 39).
14. Ronelda Kamfer verwys onder andere na haarself as coloured en vertel oor 'coloured culture' tydens 'n onderhoud met Jantjies (2021) vir *Stellenbosch Media Forum*.
15. 'Tokenism' word deur die aanlyn *Oxford English Dictionary* (2023) soos volg verklaar: "The practice or policy of making merely a token effort or granting only minimal concessions, esp. to minority or suppressed groups."
16. Alhoewel gay mans vanaf die 1980's in Afrikaanse fiksie uitgebeeld word, is die uitbeelding van queer identiteite en verhoudings nog taamlik taboe. In 2015 is daar slegs 'n totaal van 11 Afrikaanse jeugboeke gepubliseer wat gay mans uitbeeld en daar is 'n afwesigheid van gay vroue (Rhebergen en Human, 2015: 33, 38). Bezuidenhout se *Toe ons oneindig was* is die eerste Afrikaanse jeugboek wat 'n gay vroulike karakter uitbeeld (Britz, 2022).
17. Haar biseksualiteit verduidelik weer hoekom sy vir Kara aantreklik vind en haar gesoen het (bladsy 124) en op dieselfde tyd vir Andries aantreklik gevind het (bladsy 94-95).
18. *Oxford English Dictionary* (2023) noem dat 'dyke' 'n aanstootlike term is wat gebruik word om na gay vroue te verwys. Maar die woordeboek stel verder dat die gebruik van 'dyke' sedert die 1970's toenemend as 'n neutrale woord gebruik word om na gay vroue te verwys.
19. Hiermee word daar sterk voorgestel dat seksualiteit 'n inherente aspek van die mens is en dat Kara en ander queer individue nie kies om gay te wees nie. Insgelyks meen Kara dat haar soen met Samantha vir haar "eenhonderd present presies reg" voel (bladsy 124).
20. Volgens die Association for Dementia and Alzheimer's of South Africa (s.a.) bestaan daar steeds baie stigmas oor dementia en dit lei tot die moontlikheid dat hierdie siekte nog onder-gediagnoseer is, aangesien min mense die etiket van dementia-lyer wil dra en dus nooit vir behandeling gaan nie.